

הרב יהושע מונדשיין ירושלים

0234567 תל"ד
0234567 תל"ד
0234567 תל"ד

מחלוקת בעיר ביחוב-ישן בענייני ניקור

התשובות שלפנינו הן מהרב חיים באגין (באהין) ואליו, בענין המחלוקת בענייני ניקור החלב שפרצה בביחוב ישן (כשנים תרמ"ח-תרמ"ט), כינו - שהוא היה רב החסידים בעיר ("רב הספרדים") - לבין הרב השני, "רב האשכנזים".

תשובות אלו נעתקו מתוך קובץ שו"ת שלו שהובא בשנה האחרונה ממוסקבא, ועתה הוא בספריית ליובאוויטש בברוקלין (ומספרו שם: 2358).

להלן כמה פרטים על האישים הנזכרים בחילופי השו"ת הללו:

הר"ר חיים באגין

הפרטים הביוגרפים הידועים על הר"ר באגין (מהספר "אהלי שם", מינסק תרע"ב, עמ' 123) הם, שנתקבל לרבנות ביחאוו ישן (בפלך מאהילוב) בשנת תרל"ב, ואחר-כך עבר לכהן ברכנות נובוגורוד-סיווערסק (בפלך טשרניגוב).

התשובה המתוארכת המוקדמת ביותר בקובץ השו"ת שלפנינו היא משנת תרל"ג (אף כי יש תשובה ובה גביית-עדות משנת תר"ל). מאותו קובץ למדנו כי בשנת תרס"ט כבר ישב בנובוגורוד, לפיכך היתה עקירתו מביחאוו בין תרס"ד (שבאותה שנה היה עדיין בביחוב, ראה בתצלום מכתבו) לתרס"ט. ועוד למדנו משם, כי בשנת תרנ"ג נדרש לרכנות נעזין.

בתשובה המתייחסת לתקופת תרס"ז כותב המחבר: "ואאמו"ר הרב הגאון מו"ה משה גרשון ז"ל רב דהלובאקא [היא גלובאקי שבאיזור וילנא] כתב אז אלי להשיג עלי...". בשנת תרס"ד מוצאים אנו עדיין את הר"ר משה גרשון בין החיים (ראה חתימת הרב באגין בתצלום מכתבו משנת תרס"ד).

קרוב משפחה אחר שלו הוא "דודי זקני הרה"ג מו"ה יוסף חיים ז"ל רב דעיר צאשניק", מן הערים החב"דיות הסמוכות לויטבסק.

ככמה מתשובותיו רואים אנו שהר"ח באגין נדרש לתווך במחלוקות שבערים אחרות, וביניהן המחלוקת הגדולה בין החסידים לפרושים בדבר הרבנות בשקלוב. שאלות הופנו אליו גם מחוץ לרוסיא, כמו מהר"ר ישעיה אורינשטיין מירושלים ששאלו ביאור בדברי המג"א בהל' שבת, הר"ר אברהם פריזמאן מזגאריצא שבבסרביא שהקשה לו בדברי אדמו"ר ב'צמח צדק', ותשובה הלכה למעשה ששלח "לרב אחד מברוקלין" בענייני גיטין.

בקרב חסידי חב"ד ידוע היה הר"ח באגין בעיקר בגלל עמידתו בראשות "כולל חב"ד" ברוסיא, מישרה שבה נשא משנת תרנ"א לערך ועד תרע"ד. בתוקף תפקידו זה מוצאים אנו אותו מבקר בביתו של האדמו"ר רש"ב מליובאוויטש בשנת תרס"ז (הגם שהוא עצמו נמנה עם פלג אחר של חסידי חב"ד), וכן ערך נסיעה לאה"ק בשנת תרע"ד לשם בירורים

אוצר החכמה

ת"ח 1234567

היינו יצאנו מן המערה ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית
בבית יבנו בית ונבנו בית ונבנו בית

מכתבו של ר' חיים באגין לר"ל צירלסאהן

בענייני ה"כולל", אף שהיה אז "חולה ר"ל וקשה לו הדרך ה"י" (ראה: רשד"ב לוין, "תולדות חב"ד בארץ הקודש", עמ' רמה ו-רעג; "אגרות קודש" אדמו"ר הרש"ב, ד, עמ' רלו-רלז). הרב באגין המשיך לכהן ברבנות גם אחר המהפכה ובזמן שלטון הסובייטים, ובכתביו הללו נשמעים הדים לתקופה קשה ואפילה זו. החל משנת תרע"ח שלא ניתן היה להשיג קמח חיטים למצות; דרשה משנת תר"פ "לחזק ה'תלמוד תורה' שנתבטל, ה'חברא קדישא' שמתרשלים ו'תיקון המקוה'"; חייל יהודי שחזר בשנת תרפ"א משבי הגרמנים והשלטונות אינם מאפשרים לו לנסוע ולחפש את אשתו; ועד לדרשה באותה שנה, בפני האנשים שניזונו מהמטבח הציבורי ומענו "תנו לנו בשר טריפה ונאכל הבשר!"¹²³⁴⁵⁶⁷

על שנים מאוחרות יותר לא עלה בידי להשיג ידיעות אודות הרב ר' חיים באגין ע"ה.

"הגדול" ממינסק

אודות "הגדול" ממינסק (בריסק תקצ"ה – מינסק תרנ"ו) מיותר להכביר במליון, נודע הוא ביהודה ובישראל "גדול" שמו. נתעכב רק על פשרו של כינויו "הגדול". בשנים האחרונות נתפרסם הספר "הגדול" ממינסק, ר' ירוחם יהודה ליב פרלמן, תולדותיו וקורותיו, שנכתב ע"י מקורבו ובן-ביתו הר"ר מאיר היילפרין. בספר זה (עמ' 94 ואילך) מסופר, כי אחר פטירתו של המרא-דאתרא ר' דוד טעביל (בעל ה'בית דוד' ו'נחלת דוד') [בשנת תרכ"א], לא היה למינסק רב אחד מיוחד, והעיר התנהלה בהנהגתם של שלושה מו"צים, דבר שגרם לריבוי קלקולים. אך לא יכלו לבחור רב אחד ששאר הרבנים יהיו כפופים תחתיו, עד שבשנים תר"מ-תרמ"א הלכו לעולמם שניים משלושת המו"צים, והשלישי היה זקן בא בימים, ואז באה השעה לבחור רב ראשי למינסק. בתחילה פנו לר' יצחק אלחנן מקובנא ולר' דוד מקארלין, אך המה לא רצו לזוז ממקומם "מפני זקנותם וחולשתם".

אז פנו לר' ירוחם יהודה ליב (שהיה אז אב"ד פרוזין), ובשנת תרמ"ג קיבל את רבנות מינסק. ומספר הכותב (כעמ' 100): אחד מבני העליה שבעיר שהתפעל מאד מתורתו של הרב, בצאתו מאת פניו אמר להנאספים: "אך זהו אדם גדול!". ולפי שהאיש הזה היה נשוא פנים ונכבד מאד ולמשפט מכינתו יחלו רבים, והוא היה רגיל תמיד לדבר במתינות וקור רוח והפעם דבר בהתרגשות, ואת המלה "גדול" הביע בהדגשה והטעמה יתרה, עברה המלה מהרה מפה אל פה ותנשא על שפתי רבים... הנה כי כן השתרש ונקבע זה התאר עד שכמעט נשתקע ונשכח שמו הפרטי, וישאר להרב שם "גדול" לנצח. עכ"ל. דעת לנכון נקל, שהסבר ילדותי זה אינו יכול להתקבל על הדעת.

בשנת תרנ"ו נתפרסם בוילנא הספר "בן אוני", שבו מספיד הר"ר בנימין בישקא מק"ק טרעסטינא את אחיו "הגדול" ממינסק, והוא כותב בהערה להקדמתו: כאשר מודעת זאת בכל תפוצות ישראל, כי בעיר מינסק גדר גדרו הקדמונים ז"ל מבלי לעטר שמה את האב"ד בשם רב ואב"ד, רק בשם מד"א יקרא כידוע. ובעת שנתקבל הגאון מאוה"ג זצ"ל למינסק, ועטרוהו בשם מד"א, לא הספיקו א"ע בשם הזה, וכינוהו בשם גדול סתם. ויצא שמו בכל העולם לכנות אותו בשם הגדול ממינסק. עכ"ל.

ואכן, מאז פטירתו של הג"ר ישראל מירקיש (בשנת תקע"ג לערך), חדלו 'אב"ד' ממינסק (הסיבות וההשערות לכך ידועות, ואכמ"ל בסיפורים). אך בנימוק זה אין עדיין

כדי להסביר, מדוע איש מכל הגאונים שכיחנו במינסק משנת תקע"ג ועד תרמ"ג, לא נתעמר בשם "גדול"!

הספד גוסף על "הגדול" ממינסק נדפס בס' "תפארת יהודה" מאת הר"ר דוד שלמה מלאסמטש מאודיסא (ירושלים, תרנ"ז), וגם הוא מעיר בתחילת הספר: הרב הגאון ריי"ל זצ"ל זכה להקרא בעולם הלומדים בשם "הגדול" סתם. זה היה שמו וזה היה זכרו בפי כל יודעיו ומכיריו. עכ"ל.

כלומר, אין כל קשר בין עמרת "הגדול" לבין מישרתו של ה'מד"א, ואך אישיותו של "הגדול" היא שהעניקה לו את התואר הנעלה הזה.

עוד לעינינו הספר "רבני מינסק וחכמיה", שנכתב ע"י איש מינסק ר' בן ציון אייזנשטט (וילנא, תרנ"ט), ובדבריו מבואר הענין עוד יותר (עמ' 34): השם "גדול" שניתן להגאון ריי"ל, מה שלא זכה אליו בעירנו שום רב מלפניו, הוא מפני שמרגלא היה בפי בני מינסק לומר תמיד (היינו מן העת שהתעוררה שאלת המד"א אחרי מות הגר"ד טעביל) לבחור אך באחד ה"גדולים" אשר בארץ. עכ"ל.

כלומר, כבר משנת תרכ"א (למעלה מעשרים שנה לפני בחירת "הגדול"), בקשו אנשי העיר "גדול" לעירם, ואך טבעי הוא שהנבחר בא כבר מן המוכן לעמרת "הגדול"!

והנה, בכתה"ע "המגיד" משנת תר"מ (גל' ו-יג אדר), כותב אחד מסופרי העיר אודות מאורעות מינסק, ומאריך בדבר הרעיון "לאסוף אל עירנו גדול להרכיבו לאלוף על ראש עדתנו... גם על שאר רבנינו הג' ירכב כאלוף, הוא יהי' רוח החיה באופניהם והמה (הרבנים) יהיו כמשרתיו עושי רצונו". הכותב מתנגד בכל תוקף לרעיון זה, מנימוקים שונים ומשונים; הן בגלל ההוצאות הגדולות הכרוכות במינוי שהוא מיותר לדעתו (ולדעת המון העם), ואינו אלא "רק להתגאות בו, ורק לחלוחית כבוד ושם תפארת" תרטיב את חפצם של הפרנסים בבחירת "גדול", והן בגלל כבודם של שאר רבני העיר: "מה החטאה אשר חטא הרה"ג רג"ת ורימ"ל [=ר'] גרשון תנחום ור' משה יהודה ליב], כי תעטו עליהם בושם וכלימה להיות נכנעים ומקבלי מרות של הגדול אשר תרכיבוהו לאלוף על ראשם? והתואר גדול אשר תכנו בו את הנבחר, הלא ישפיל לארץ ויעפר בעפר חרפה וגדופה את כבוד שני רבנינו, כאלו מורה באצבע כי קטנים הם ואת קטנים נמנו?"

אין ענייננו בהשקפותיו של הכותב, אלא בעצם העובדה שהפרנסים חיפשו להם "גדול", והדבר היה למשל ולשנינה בקרב ההמון. ולא בכדי דש הכותב וחוזר בדבריו למעלה מחמישים פעם על התואר "הגדול"!

שוב נזקק אותו כותב ל"שאלת הרב הגדול" בגל' ה' מנ"א שלאותה שנה, והוא מספר: "הגדול אשר עלה עליו הגורל להעלותו למינסק ולהרכיבוהו לאלוף לראש ועל ראש רבניה, הוא הגאון ר' יצחק אלחנן מקאוונא, כבר ניצר כפיו מתמוך בכתר הכהונה הגדולה אשר אמרו לשים על ראשו, כי רבים מהממאנים הרפו את ידיו במגלות סתרים אשר שלחו אליו, עד כי הג' הזה ראה ונוכח לדעת כי לא לשלום, כי אם למלחמה הוא בא, ומאשר ירא מאד לבלי יחולל כבודו, דחה את מבקשיו בשתי ידיים... אך תחת אשר הבוחרים בגדול נלחמו לפניו בשם הגאון מקאוונא, הנה עתה נלחמים בשם הגדול ר' דוד'ל מקארלין... והוא נענה להם בראשו... גם אגרות פלסתר ומגלות סתרים אשר כעב תעופינה אל מעון הגדול, אשר בהן אמרו להחליש את חפצו... גם הן לא עצמו כח לזעזע את הגדול הזה..". — עד כי החליטו המתנגדים לבחירת "גדול" שבאם יבחר הרב מקארלין

יקימו הם "קאהרשול" (ביכ"נ כמנהג "המתקדמים"), ובוה גרמו להקפאת הבחירה, "בין כה וכה, שאלת הגדול תלויה באויר..."

שוב אנו רואים שהתואר "גדול" (שבכתבה זו חוזר הוא ונשנה למעלה מעשרים פעם) עמד וציפה לנבחר, ולא היה זה מן הנמנע ש"הגדול ממינסק" יהיה הג"ר יצחק אלחנן או הג"ר דוד מקארלין!

כמובן שאין בדברינו כדי למעט אפילו ב"כהוא זה" את דמותו של "הגדול ממינסק", ועיקר כוונתנו היא לתמוה על אלו שלא נעלמו מידיעתם כל הדברים הנ"ל, ובכל זאת שינו מן האמת וכתבו דברים אחרים.

על מצבתו של "הגדול ממינסק" נחקק: "ומשמים קזכו לו ויקרא בשם 'הגדול'". לדידן, אפילו אם הגורמים לכך היו שיחות ההמון, אבל הרי גם זה בידי שמים, ואין לנו סמיכה גדולה ונעלה יותר מהסמיכה שנשמך מן שמיא בתואר "הגדול ממינסק".

ר' יעקב מאיר ממינסק

במכתבו השני הנדפס כאן (מיום ב' כסלו תרמ"ח), כותב "הגדול ממינסק": וקראתי לרב גדול בתו"י אשר הוא מו"צ ברחוב א' בפה ק', ומלפנים הי' רב ואב"ד בעיר קטנה, והרב הנ"ל הוא גדול בתורה וגם הוא ירא וחרד לדבר ד', והוא בקי ג"כ בדיני הניקור עם כל שיטות הראשונים.. וראיתי בעצמי עם הרב הנ"ל.. [ש]נשאר הרכה חלב ממש.. ובאם יתעקש הרב שכנגדו, התנדב עצמו הרב הגדול הנ"ל לנסוע למחנו אם ידרשוהו משם.. אקוה.. כי הרב המתיר בעצמו יחזור ויאסור אחרי רואו מכתבי דנא, או לפחות לשלוח אחרי הרב הגדל בתורה הנ"ל הבקי מאוד בכל שיטות הראשונים בדיני ניקור.. בהמשך נדפס מכתבו של "הרב הגדול שהתנדב א"ע לנסוע", ו"כתב הרה"ג הנ"ל" מודעה, וגם "הדביק צעמלין בכל הבתי מדרשים בכתב ידו", ובא על החתום: יעקב מאיר בא"א מ"ו שלמה זלמן זלה"ה.

שמו מפורש גם במכתבו השלישי של "הגדול" (מכ"ז אייר תרמ"ח): כאשר סיפר לי הרב ר' יעקב מאיר ג"י ששלחתי למחנו בחורף העבר.

ראוי הוא רב זה להרחיב מעט את הדיבור אודותיו; בס' "רבני מינסק וחכמיה" (עמ' 36) בא זכרו בקצרה: ואלה מן החיים — כה יחיו — אתנו כיום, העומדים לראשי עדת ישרון פה עיר תהלה.. הראוים לברכת עולם.. בעד מפעליהם הטובים.. איש איש במה שהוא עסוק בו, והם.. הרב המאוה"ג הצדיק חסיד ועניו, אוצר כל מדה נכונה ר' יעקב מאיר גראדענסקי שליט"א מו"צ בעדה..

פרטים ביוגרפים אודותיו כתב ב"צ אייזנשטט עוד בספרו הקודם, "דור רבניו וסופריו" (א, ווארשא תרנ"ה, עמ' 13): הרב ר' יעקב מאיר גראדענסקי, מו"צ במינסק. נולד ט' אייר תקצ"ד בעיר מצער מאהילנא (פלך מינסק) לאביו הר"ר שלמה זלמן.. ולמד בישיבת מיר שנים אחדות.. בשנת ה"ח לחייו נשא לו לאשה את בת הרה"ג ר' בנימין האב"ד האראדאק.. אח"כ בא למינסק ויגיד שעור בבהמ"ד "בלומקעס" לפני אברכים מופלגים כשתי שנים. בשנת תר"מ בחרוהו נכבדי מינסק להיות למו"צ בעירם, ומאז בא לשבת במינסק. רבים הם מעשיו הטובים לטובת עניי אחינו בכלל ועניי עדתו בפרט.. כל עני ואביון ודכא וקשי יום אליו אך ידרשון והוא ימציא להם עזרה בצרתם ויחלצם מן המצר.. נדפס ממנו: ספר "מי שלמה".." מי ששון".." ובכ"י יש עמו עוד ח"ת שונים. עכ"ל.

ועדיין אין אנו יודעים היכן כיהן ברבנות לפני תקופת מינסק, וכדברי "הגדול" במכתבו הנ"ל: "ומלפנים הי' רב ואב"ד בעיר קטנה" (ר"מ צינוביץ בספרו 'מיר', עמ' 54-55, מקדיש כמה משפטים לר"מ מינסק, אך אין שם יותר מדברי אייזנשטט).

ואלו הם ספריו הנ"ל:

אוצר החכמה

ספר מי שלמה כולל א] דברים המושכים את הלב במוסר ומדות על פי סדר פרשיות התורה, ב] מקורים וברורי דברים בהלכות נקור. ג] הערות בה' גימין ועוד איזה חדושי הלכות. [הספר נדפס בעילום שם מחברו]. ווארשא, תרמ"ה. 54 עמ'.

הוצאת

ספר מי ששון קונטרס על הלכות טרפות ועוד באורים על הלכות שונות. מאתי הצעיר יעקב מאיר מ"ץ במינסק. ווארשא, תרנ"ד. (רשיון הצנזורה: פברואר 1895). 16 עמ'. במעמדת החיצונית: הוצאה שניה עם הערות והוספות. ווארשא תרנ"ה. בדיני חלב וטריפות, ועוד אזהרות שונות בכל תחומי החיים. ביניהן: צריך להודיע לרבים שיאמרו בספירת העומר את "השי"ן" של "שבוע" ו"שבועות" בקמץ ולא בשוא; הזהירות בציצית שיהיו עגולים בגדיו וגם סדינו [=שמיכה].

מתוך זהירותו וחששותיו דורש הוא לשנות את נוסח התפילה, כדי שלא יאמרו בה תיבות שיכולות להתפרש באופן שונה, כגון "להשכיל", שאם יאמר את השי"ן כימנית הניזה מלשון שכול, ואם כסמ"ך הרי זה מלשון סכלות, ולכן יאמר "להצליח" וכן בברכת "רצה" בשמו"ע לא יאמר "העבודה.. ועבודת", מאחר ונשכחה מאתנו הברת העי"ן ואנו מבטאים כאל"ף, אלא יאמר בלשון אשכנז "דיא דינסט.. אונ דיא דינסט"!

הוצאת

ספר מי ששון קונטרס על הלכות טרפות ועוד באורים על הלכות שונות... ווארשא, תרנ"ו. 23 עמ'.

עמ' 17-23: "הוספה לספר מי ששון" בדיני ניקור החלב, ו"הוספה שניה", אופן הלימוד לילדים רכים, ע"פ הספר "מנוחה וקדושה" להר"ר ישראל איסרל מפאניוועז.

קונטרס הוספה לספר מי ששון (הוספה שניה)... ווארשא, תרנ"ח. 12 עמ'.

הקדמה: הנני להודיע בשערי בת רבים, כי אין רצוני ומטיתי להדפיס חבורים לצבור כסף או לנחול כבוד ח"ו, הלא ידוע זאת מכבר לכל יודעי ומכירי אשר הפיצותי קונטרסי "מי ששון" בלתי שום תשלום גמול, רק רצוני וחפצי להשקות עדרי צאן קדשים.. כי בעון ספק חלב המשפחות כלות והיסורין רבים ח"ו, וגם ספיקו אסור מן התורה מדכתיב שני פעמים הפסוק כל חלב.. לכן אמרתי להפיץ מעיינותי בישראל לרוות את הצמאים למען לא ילכדו ח"ו בעון חמור כזה כמבואר!.. ואודה לה' על חסדו אשר גמלני וזיכני לזכות לאחרים במצות שבת, אף אם מעט חכמות אבל רב האיכות, כי החיוב מוטל על כל הירא וחרד לדבר ה' להשגיח במצות שבת יותר מכל המצות... בראשו, אופן הלימוד לילדים רכים (כדלעיל). ואח"כ אזהרות בדבר חלב, שבת ועוד ועוד.

בס' הזכרון לקהילת מינסק — "מינסק עיר ואם" (א, תשל"ה, עמ' 187-189) חזר ונדפס הפרק "רבי יעקב מאיר" מזכרונותיו של ר"י גיסנבוים (שעשה במינסק שנים מספר משנת תרמ"ט ואילך), שבו הוא יודע לספר על סכסוך ומתיחות ששררו ביחסיהם ההדדיים

של "הגדול ממינסק" ור' יעקב מאיר. וטיבו של סכסוך זה, שרי"מ שהיה מנקר מומחה, מצא כי חתיכה אחת שאנו חושבים אותה לשומן אינה אלא חלב, אבל "הגדול" לא רצה להחמיר ולאסור דבר שנוהגים בו היתר, ולכן החליט רי"מ לפרסם ברבים קונטרס מיוחד כדי לעורר את דעת הרבנים. ע"כ.

ואכן, בקונטרסיו הנ"ל מעורר רי"מ בדבר חשש מסויים של חלב שנוהגים בו היתר, אבל אין הוא מחזיק בתוקף בדעתו (כדרכו בשאר אזהרותיו), אין הוא מזהיר וקורא לאסור את הנהוג בעירו, אלא כותב הוא בסגנון של בקשה מאת גדולי הדור לעיין בזה, "כי כן אמר לי גדול, אחד שמצוה לגדולים לעיין בזה כו' ואמר לי מטעם זה להדפיסו". גם במכתבים דלעיל ראינו כי "הגדול ממינסק" סומך לחלוטין על דעתו של רי"מ בענייני ניקור, ללא שמץ של סכסוך או הסתייגות כלשהי מחומרותיו.

עוד מספר הרב ניסנובים על חומרתו של רי"מ שיהיו דשי הבגדים עגולים ולא יתחייבו בציצית, ומנהגו לחזר בימי הספירה בבתי-הכנסת, ולהכריז מעל הבימה כי יש לבטא את השי"ן של "שבועות" בקמץ ולא בשוא. יש לציין, כי שתי "אזהרות" אלו מופיעות גם בספרו "מי ששון" (ראה לעיל).

וממשיך הרב נוסנובים: "הוא היה בעל 'טובות', שמעטים כמותו. כשבאו לפניו באיזה בקשה, ציבורית או פרטית, והוא חשב שיש בידו לעשות איזה טובה, מיד קם והלך. לא עצרו הגשם השוטף בחוץ ולא עיכבו הקור הגדול, או איזה עיכוב שהוא. והלך — בנעלים קרועות, ברגלים בצקות, יחידי באישון לילה ובסימטאות מסוכנות... הוא היה מסור להמציא 'מאכל כשר', ולזה הקדיש כוחותיו ועתותיו, וכל דבר לא היה קשה בעיניו כדי להקל באיזו מידה על החייל היהודי בצבא הרוסי".

"בכל שבת, כחצי שעה לפני הדלקת הנרות, היה רץ אל מגרש בית-הנתיבות והיה מגרש משם את העגלונים היהודים, כי ישבו לביתם לנוח בשבתם.. גם החנוונים בראותם את רבי יעקב מאיר רץ אל בית-הנתיבות, היו ממחרים לסגור את חנויותיהם".

כנראה שלזה כיוון רי"מ בדברי הקדמתו ל'קונטרס הוספה' לספרו (כנעתק לעיל): "ואודה לה' על חסדו אשר גמלני וזיכני לזכות לאחרים במצות שבת, אף אם מעט הכמות אבל רב האיכות, כי החיוב מוטל על כל הירא וחרד לדבר ה' להשגיח במצות שבת יותר מכל המצות".

גם בזכרונותיו של ד' זכאי (ס' מינסק הנ"ל, עמ' 330) מתוארת פעילותו של רי"מ קודם כניסת השבת: בערב-שבת, שעה גדולה לפני הדלקת הנר, היה מופיע בשוק רבי יעקב מאיר גרודזנסקי. איש מופלא במידותיו, רב שלא נהג ברבנות. חי חיי עוני, ובידו היו משלישים עשירי מינסק, בדיני תורה, כספים מרובים. הוא היה מקובל גם על השלטונות והיה משתדל בכמה וכמה ענינים, לא רק אצל אנשי השררה הנמוכים, אלא גם אצל הגוברנאטור [=שר-הפלך]. וזה מנהגו של רבי יעקב מאיר בכל ערב-שבת. שעה גדולה לפני כניסת השבת היה מופיע.. לבוש קפוטת ארוכה שחורה, נקיה זכובעו שמוט לו על עיניו.. והיה קורא "ידן, שבת!". ובן-רגע היה נשמע קול נקישות של דלתות ותריסים המוגפים, והמהומה שעמדה בשוק היתה קמה בבת-אחת לדממה" (וראה עוד בס' מינסק עמ' 505 ועמ' 628).

לדמותו של רי"מ והנהגותיו מוקדש גם פרק בזכרונותיו של ד' פרסקי "מינסק שהיתה" ('הדואר', א' מנ"א תש"א): "ר' יעקב מאיר.. היה נחשב ל'בעל-מופת'. בצדקתו, בחסידותו, בתמימותו היה דומה לבעל "חפץ חיים". אלא שהעם היה מייחס לו כוח של נסים והקיף

אותו בהמון אנדות. הוא היה מוריד מצחה ארוכה מעל לעיניו, כדי שלא יסתכל, חלילה, בנשים. על-יד ביתו היה עומד תמיד "תור" ארוך של יהודים מכל המינים והגילים, מכל המדינות והערים. כולם באו לקבל עצה וברכה מפיו. מעולם לא ראה צורת מטבע. על חשבוננו הדפים "סידור" מיוחד, שהושמט ממנו בכל מקום השם המפורש, כדי שאם יפול או ייקרע הספר הזה – לא יצא, חלילה, חילול השם. בהוודע לו, כי איה יהודי נצרך או חולה באין משגיח – היה רץ בעצמו, כר' ישראל בעל-שם טוב בשעתו, להושיט לו עזרה. זה היה סמל הרחמים והחסד.

"ביחוד נודע מעשהו בשערים: בערב שבת, סמוך לשעת בין-השמשות, היה בצעדים מהירים עובר בכל השווקים והחנויות, פותח את הדלת וקורא בתחנונים רק מלה אחת "ברידער" [=אחים]. מיד היו החנוונים סוגרים את החנויות או כשרתח ה"פדיון", היו מתחנונים לפניו: "שוין, שוין, רעבען" (תיכף, תיכף, רבנו!). ואם הרגיש ר' יעקב מאיר, כי עדיין נושאים-ונותנים – היה חוזר ושוב מכריז: "ברי-אי-דערז!" המוני העם היו בטוחים, כי נתברך בכשרון של "קפיצת-הדרך". והראיה: אין חנות (כך היו מאמינים) בכל שטחי הכרך מינסק, שלא פקד אותה ערב שבת לפנות ערב...

"אפילו הגוים היו מקדשים אותו. הגוברנאטור [=שר-הפלך] וכל פקידי-השלטון היו מתייחסים אליו בכבוד ומפנים לו דרך בכל רחוב שעבר. ראיתיו פעמים רבות כשהיה משוטט לעשות את חובתו למען קונו ולמען שבת חמדתו – ומיד הרגשתי, כי מסביב לו מתהווה אווירה קדושה. היה לבוש אדרת של משי, גרבים לבנים בתוך סנדלים קלים, מגבעתו עגולה ומאחילה על עיניו.

"ר' יעקב מאיר – זו היתה הנשמה היתירה של קהילת מינסק. זה היה מלאך בצורת אדם. זה היה בא-כוחם של העולמות העליונים. בשפת ימינו אלו נוכל להגיד: הוא היה הרוחן הדתי שלנו, שהכל כבני-ברית וכשאינם בני-ברית נשמעו לו והשתחוו בלבם לעומתו.

ה"סידור" הנזכר בדבריו של ר' פרסקי, מופיע גם בזכרונותיו הנ"ל של הרב נוסנבוים: הוא היה מתרגז מאד על המדפיסים שהם קובעים ב"סידורים" את האזכרות כמו שהן כתובות בתורה, בעת ש"הסידורים" נקראים תמיד ונמצא האזכרות נקרעות ומחוללות.. והלך והדפיס סידור חדש, שבו קבע את האזכרות רק בשתי "יודין". גם עשה בו עוד תיקונים שונים והסיר את "המכשול" שמצא.

בנושא זה יש ענין רב, וכדאי להקדיש לו עוד כמה מלים; וכך כותב בענין זה האדמו"ר רש"ב מליובאוויטש במכתב מר"ח תמוז תרס"ג (אגרות-קודש, א, עמ' שה):

..הי' פה הר' יעקב מאיר ממינסק; הוא הדפיס מכבר סידורים שלא יהיו בהם השמות ככתבן, והיינו על השם הוי' נדפס ב' יודין.. ושם אלקים אלקינו וכו' הא' והל' ביחד. והדפיס תהלים ג"כ באופן כזה, ועתה הוא מדפיס נביאים. ויש לו הסכמות מגדולי הר' דאשכנזים וגם מהרב דסאכשאוו.. וביקש מאתי הסכמה ע"ז (ומבטיח אשר הסידורים שמכבר הדפיס הג' נוסחאות היינו אשכנזי חב"ד ופויילן, והסי' דנוסח חב"ד אינו מכוון כלל, ידפיס אותו מכוון כנוסח שלנו). ואני יש לי חשש בזה שע"י שלא יהי' בהם קדושת השמות הקדושים יולזלו ח"ו יותר בהם, דכשהשמות הן כתיקונן רביעא עליהם קדושת השמות משא"כ כו'. ועוד מה שהשם אד' אינו ניכר כלל, ואם כי אין חילוק בהקריאה, אבל הרבה לא

ידעו כלל שהוא שם הנ"ל.. מ"מ עצם הענין הוא טוב ונחון בזה"ז שאינן זהירים. ובפעם הזה כשכאנו להדאציע [=מקום מרגוע] מצאתי בעצמי דפים מחומש ^{אוצר החכמה} בבהכ"ס. ולכה"פ יהי תיקון בהשמות שלא יבואו לידי בזיון. עכ"ל.

ממכתב זה למדנו שכפי הנראה לא היתה זו הדפסה חד-פעמית, הודפסו סידורים בשלושה נוסחים (אשכנז, ספרד וחב"ד), גם ספר התהלים הודפס באותה צורה, ויתכן שנדפסו גם חלקים נוספים מהתנ"ך.

כמוכן שהדפסת האזכרות בשתי יודין אינה חידושו של רי"מ, ובצורה זו נדפסו סידורים רבים עוד קודם זמנו. החידוש שלו היה כנראה שגם את שם "אדנות" הדפים בשתי יודין (בניקוד שונה), וכן ששמות "אלקים" נדפסו תמיד בחיבור האלף והלמד (דבר שלא נהג בסידורים קודמים אלא לפרקים). זו היתה כנראה עיקר הקפדתו, לשמור בעקביות על כך שהשמות יודפסו בב' יודין ללא יוצא מן הכלל, מאחר ובסידורים קודמים ניתן היה למצוא פה ושם גם את שמות "הוי"ה" ככתבם. לא עלה בידי למצוא סידור שיהא מוכח ממנו בבירור שהוא נדפס על-ידי הרי"מ ממינסק.

הר"ר יעקב מאיר נפטר במינסק בשנת תרע"ז (ס' מינסק, עמ' 647).

הר"ר ליפמאן הכהן ממיר

במכתבו השני מזכיר "הגדול ממינסק" את "ידידי הרב הגאון ר' ליפמאן נ"י הגאבד"ק מירא", הלא הוא הרה"ג ר' יום טוב ליפמאן הכהן, בעל שו"ת "מלבושי יום טוב" (תקפ"א-תרנ"ג). ראה אודותיו: ר"מ צינוביץ, "מיר" (ת"א תשמ"א), עמ' 173 ואילך; ריט"ל ראקאו, "ארחות ישרים" (לונדון תשנ"א), עמ' רז ואילך, עמ' שנב-שנג.

הר"ר שלמה הכהן והר"ר בצלאל הכהן מוילנא

התשובה האחרונה שלפנינו היא מאת הרה"ג המפורסם ר' שלמה הכהן מו"ץ דוילנא (וילנא תקצ"א-תרס"ו).

בתשובתו זו הוא מזכיר את "מר אחי הגאון זצ"ל", הוא הרה"ג המפורסם ר' בצלאל הכהן (וילנא תק"פ-תרל"ח), אודותיו בס' "עיר ווילנא", א, עמ' 55-61.

* * *

בדבר הקצבים דעיר [בוחאו יושן] שחותכים את כל בשר האחוריים מכל הצדדים עד הרגלים ומניחים לחלק הפנים, היינו שחותכים את כל הבשר שמהבטן שלמטה מהטבור, וכן כל הבשר שמהצדדים שתחת הצלעות קטנים הכל עד הרגלים ממש, עד שלא נשאר מבשר הבטן ומהצדדים לצד האחוריים מאומה. וגם למעלה על השדרה חותכים את כל הבשר שתחת העור בעומק, עד שנשארים הצלעות קטנות מגולים ממש בלא שום בשר למעלה עליהם. וגם את כל גובה החוליות שלמעלה מהצלעות קטנים חותכים עם הבשר שעליהם עד שנשארים החוליות שוות ממש עם הצלעות קטנים, ונראה ונגלה החוט מהשדרה ההולך בתוך החוליות. וחותכים מלמעלה עד העצם שהרגלים תחובים בתוכו